

**EKONOMICZNE I INSTYTUCJONALNE DETERMINANTY ZMIAN
W PRODUKCJI OWOCÓW (NA PRZYKŁADZIE MAŁOPOLSKI I POGÓRZA)**

Maria Rysz

Głównym celem pracy było rozpoznanie czynników ekonomicznych i instytucjonalnych oddziałujących na produkcję owoców w regionie o rozdrobnionej strukturze agrarnej. W badaniach uwzględniono zmiany w produkcji owoców w Polsce w latach 1999-2016. Szczegółową analizą objęto gospodarstwa sadownicze z Regionu Małopolska i Pogórze, które w latach 2005-2016 prowadziły rachunkowość rolną dla potrzeb FADN. Ponadto przeprowadzono badania ankietowe w grupie 45 gospodarstw sadowniczych z badanego regionu, które znajdowały się w bazie FADN w 2018 roku. W analizie wykorzystano dane GUS, IERiGŻ-PIB, ARiMR. W pracy dokonano przeglądu literatury na temat czynników produkcji w ekonomii klasycznej, neoklasycznej, teorii zasobowej i nowej ekonomii instytucjonalnej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji i organizacji oraz znaczenia w działalności gospodarstw rolnych. Przeanalizowano rynek owoców w Polsce w latach 1999-2016 uwzględniając zmiany w powierzchni sadów, zmiany zbiorów, cen, wielkości spożycia owoców i obrotów handlu zagranicznego owocami. Dokonano przeglądu przepisów prawnych regulujących działalność rynku owoców oraz działalności grup i organizacji producenckich owoców.

Na podstawie przeprowadzonych badań dokonano weryfikacji hipotez badawczych i sformułowano wnioski. Z przeglądu literatury wynika, że na wielkość produkcji owoców mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne (egzogenne), takie jak: warunki przyrodniczo-klimatyczne, glebowe, polityka państwa i UE, ceny środków do produkcji, tendencje w spożyciu owoców zwłaszcza świeżych, jak i czynniki wewnętrzne tkwiące w samym gospodarstwie (endogenne), np. powierzchnia gospodarstwa, poziom wyposażenia w środki trwałe, koszty bezpośrednie, cechy osobowościowe właściciela, odpowiedni dobór odmian odpornych na niekorzystne warunki atmosferyczne czy położenie gospodarstwa w stosunku do ośrodków konsumpcji i przetwórstwa. Zrealizowane badania wykazały, że zmiany w produkcji owoców w badanym regionie determinowały zarówno uwarunkowania zewnętrzne jak i wewnętrzne. Relatywnie największy wpływ na wielkość produkcji owoców miał wiek właścicieli gospodarstw, z którym wiązało się doświadczenie w prowadzeniu sadów oraz koszty wynagrodzeń i wartość aktywów obrotowych.

Wzrost konkurencji oraz wymagań jakościowych na rynku owoców wymusza działania inwestycyjne i innowacyjne w gospodarstwach sadowniczych. Działalność innowacyjna

w produkcji owoców wiąże się z wprowadzaniem zmian w technologii uprawy owoców, upowszechnianiem nowych odmian odpornych na niekorzystne warunki atmosferyczne, choroby i szkodniki w celu zwiększenia wielkości produkcji, wydajności zasobów produkcyjnych i obniżenia kosztów. Ankietowani sadownicy chcąc sprostać wyzwaniom dotyczącym ilości i jakości owoców wprowadzali do produkcji nowe odmiany, inwestowali w nowe maszyny i urządzenia rolnicze, technologię uprawy czy budowę chłodni na owoce. Na podstawie przeprowadzonej analizy, przy wykorzystaniu testu chi-kwadrat, wykazano, że wraz ze wzrostem skali produkcji w gospodarstwach sadowniczych zwiększał się udział innowacji produktowych polegających na wdrażaniu do produkcji nowych odmian owoców.

Występujące na rynku owoców kanały dystrybucji różnią się między sobą zarówno długością jak i szerokością. Wszyscy badani sadownicy zadeklarowali, że sprzedają ponad 3/4 wyprodukowanych owoców. Najczęściej dostarczają owoce do punktów skupu, które znajdują się w bliskiej odległości od gospodarstwa, sprzedają pośrednikom albo bezpośrednio zakładom przetwórczym. Znaczna część sadowników sprzedaje swoje owoce także na lokalnych targowiskach lub we własnym gospodarstwie.

W rozwoju gospodarstw sadowniczych istotną rolę odgrywa otoczenie instytucjonalne, w ramach którego działają różnego rodzaju organizacje państwowe, pozarządowe oraz prywatne. Siła współpracy sadowników z różnymi organizacjami wynikała z potencjału gospodarstwa i jego właściciela, a także z zaangażowania osób działających w tych organizacjach. Większe znaczenie dla właściwego funkcjonowania badanych gospodarstw miały organizacje publiczne, takie jak: ARiMR, ODR-y, banki czy KRUS, które świadczą swoje usługi bezpłatnie. W badanej grupie gospodarstw producenci owoców najczęściej korzystali z doradztwa, szkoleń, możliwości pozyskiwania informacji o programach unijnych czy pomocy przy wypełnianiu dokumentacji na potrzeby programów unijnych. Intensywniejsza współpraca właścicieli gospodarstw sadowniczych z otoczeniem instytucjonalnym przyczyniała się do osiągnięcia wyższych wyników ekonomiczno-finansowych. Badania wykazały również, że sytuacja ekonomiczna gospodarstw sadowniczych była zależna od wielkości i kierunku produkcji, przynależności do grupy producenckiej oraz wysokości pobieranych dopłat do działalności operacyjnej.

Słowa kluczowe: owoce, produkcja, ziemia, praca, kapitał, wyniki ekonomiczne, organizacja, otoczenie instytucjonalne

Małgorzata Ryś